

Economie anders bekeken

Dans om WIR-pot

Een fundamentele kritikus van het kapitalistische systeem zou antwoorden: zo gaan de zaken nu eenmaal in een economies systeem gebaseerd op private eigendom, vrije concurrentie en winstmaximalisatie. Dit laat de WIR-geschiedenis zien.

Een goedwillende regering (Den Uyl I), die gedomineerd wordt door sociaal-demokraten, lanceert, omdat ze meent te moeten overstappen op loonmatiging en bezuiniging (1 procent-operatie) vier zogenaamde 'maatschappij hervormende maatregelen' ter compensatie. Een daarvan is de "Wet Investerings Rekening", de WIR. Over de andere (de grondprijs) struikelt het kabinet (1977). De volgende regering (Van Agt) presenteert de WIR als wet in de Tweede Kamer (1978).

Financiële klulven

De oorspronkelijke bedoeling was, door selectieve stimulering van de investeringen, de economische ontwikkeling te sturen in de richting van bijvoorbeeld milieubescherming, werkgelegenheidsbevordering en dergelijke. In het idee zat een stimulerings- en sturingselement. Het kwam er dus op neer dat de staat een deel van de kosten voor aanschaf van machines, gebouwen, transportmiddelen enzovoort voor zijn rekening nam.

Even er tussendoor. Ondernemers plegen hun bezwaar tegen bijdragen van de staat aan studenten, kunstenaars of bijstandsmoeders nogal eens te beargumenteren met de kreet: dat is op kosten van de belastingbetaler. De gemiddelde mens met een minder uitgesproken verbale straatvechtersmentaliteit denkt dan: ja inderdaad, daar kan ik niet veel tegen inbrengen. Welnu, hetzelfde geschiedt natuurlijk in het geval van al die subsidies aan bedrijven. Ook deze komen van de belastingbetaler.

Verwatering

De WIR was voor de ondernemers een aantrekkelijke zaak. Vóór de invoering werden investeringen onder andere gestimuleerd door ondernemers toe te staan sneller dan normaal af te schrijven op machines, gebouwen en investeringen. Dat betekende hogere kosten in het betreffende belastingjaar en dus minder belastingen. De WIR was echter

Een landgenoot, die aan het andere eind van de wereld het contact met het vaderland heeft verloren en bij thuiskomst voor het eerst verneemt dat de afloop van de opheffingsoperatie van de WIR bestond uit het 'paaspakket' van de regering, zal zich de ogen uitwrijven. Hij zal zich afvragen wat de logiese verbinding is tussen enerzijds het verdwijnen van de WIR en een pakket maatregelen - gekenmerkt door bevoordeling van ondernemers en belastingbetalers van het toptarief - en anderzijds nieuwe bezuinigingsaanlagen op jongeren en werklozen. Hoe kon dat zo verlopen?

aantrekkelijker, getuige een artikel van Hoffman uit 1977 in het blad "Economisch Statistische Berichten" (ESB): "Ondernemers zal het vooral interesseren, dat het WIR-fonds tot 1980 f 13,4 mrd. beschikbaar heeft, ruim het dubbele van wat beschikbaar zou zijn voor vervroegde afschrijving en investeringsaftrek. Voegen we daarbij de reeds bestaande regelingen als Investerings-premiereregeling en een aantal maatregelen, die per project worden toegepast, dan kunnen ondernemingen tot 1980 het niet geringe bedrag van ruim f 14,5 mrd. uit de staatsruif krijgen." ¹⁾

Hoe is het deze staatsruif vergaan? Het voert te ver in dit kader de geschiedenis van de WIR te beschrijven. In het algemeen is te zeggen dat de oorspronkelijke opzet al snel verwaterd is. Aan het sturingselement was al geknaagd, toen Van Agt de wet in de Kamer bracht; met name van de toeslagen was wat afgeknaagd. En als men ondernemer Anton Dreesman mag geloven, heeft het stimuleringsselement nooit echt gewerkt. Maar omdat het een algemeen aantrekkelijke ruif was, werden er in de loop van de tijd maar andere doelstellingen aan gegeven. Het bestaan hiervan kwam aan de oppervlakte in de tijd van de opheffing.

Volgens Ruding en De Korte ging het er om "het bedrijfsleven concurrerend te houden ten opzichte van de ontwikkelingen in het omringende buitenland" (Het Financieel Dagblad van 24 februari 1988). Van Lede, voorzitter van het VNO, zag de WIR als een compensatie voor de zijns inziens te hoge vennoot-

schapsbelasting (Het Financieel Dagblad van 1 maart 1988). Deze kijk op de WIR werd onder andere bevorderd doordat de premie niet werd uitgekeerd, maar als aftrekpost mocht worden opgevoerd bij de vaststelling van de vennootschapsbelasting, zeg maar de belasting op de winsten.

Onvoldoende controle

Naast verwatering van de oorspronkelijke opzet is ook de oncontroleerbaarheid vermeldenswaard.

Onvoldoende controle, en dat terwijl het een subsidie was met een zogenaamd open einde; dat wil zeggen zonder dat er een grens getrokken was voor het totale WIR-bedrag in het jaarbudget. Toen de ondernemers dit goed begrepen hadden, begonnen zij zich tegoede te doen. Er was toch geen financiële beperking. Van der Geest in ESB: "Ondernemers hebben de weg naar Den Haag gevonden. Meer dan twee-derde van de bedragen, die thans worden verstrekt, gaan naar ondernemingen, die al eerder steun ontvingen. Cynisch genoeg is het een kwestie van goed ondernemerschap geworden om financiële stromen, die in Den Haag ontspringen, naar de eigen onderneming te leiden. De met luid gejuich ontvangen plannen van Enraf-Nonius om tien instrumentfabrieken in het noorden van het land op te richten zijn in dit opzicht illustratief: zij zijn gebaseerd op een overheidsdeelneming van bijna 90% in de kosten. Opmerkelijk was ook een krantenbericht dat onlangs verscheen: het AKZO-concern liet weten, dat als de overheid niet met steun op tafel zou komen, het met de werkgelegenheid in de Enka-vestiging Emmen wel eens slecht zou kunnen aflopen." ²⁾ Rijkeluischhoffies, die het buurtgenootje toestaan populair te zijn, als ze hem 't geld, dat z'n vader onbepert toeschuift, maar mogen aftrochelen.

Schranspartij

Geen wonder dat het ondernemerdom op den duur een steeds groter bedrag uit de ruif verorberde dan per jaar gepland was. In februari j.l. bleek het ont-aard te zijn in een schranspartij. De aanslag bleek voor het lopend begrotingsjaar bijna twee maal zo hoog als voorzien (7.9 in plaats van 4 miljard). En wat had dat opgeleverd? "Tien jaar en veertig miljard gulden verder is de Wet Inves-

teringsrekening (WIR) toch nog plotse-
ling in rook opgegaan. (...) De WIR leid-
de niet tot een lagere werkloosheid,
meer economische groei, een gedemo-
cratiseerde besluitvorming in de econo-
mie of beïnvloeding van de richting van
de productie van het bedrijfsleven vol-
gens maatschappelijk gewenste nor-
men, zoals de geheime fractienota van
de PvdA van 6 juni 1977 nog opsom-
de”, aldus Harry van Seumeren
(Volkskrant van 29 februari 1988).

Door de schranspartij was de regering
kennelijk paniekerig geworden. Dat de
hele regeling op de helling zou gaan,
werd in januari/februari al duidelijk.
Men begon toen vast de stellingen te
betrekken. Matige (groot)kapitalisten
voelden al aan, dat je de deksel op de
neus krijgt als je het onderste uit de kan
wilt hebben. En zo wist Wim Kok op
zondag 17 januari al voor de AVRO-
radio te melden, dat topbestuurders
van grote multinationals als Unilever en
Philips bereid waren mee te werken aan
een beperking van de WIR. Het meren-
deel was radikaler en verklaarde, onder
leiding van het VNO en NCW, de WIR
pas in 1990 bespreekbaar. Als Van
Lede en de zijnen niet zo halsstarrig
waren geweest, had de opheffing wel-
licht nog tussen half februari en einde
maart op een ondernemersvriendelijke
manier, dus uitgestreken in de tijd, kun-
nen plaatsvinden. De dialectiek van
'Plusmacherei' maakte dit kennelijk niet
mogelijk. En dus kwam er
geen pakt tussen de ondernemers en
hun regering. Zijn pappenheimers ken-
nend, zag het kabinet geen andere uit-
weg meer dan de 'overval' in het week-
end van 27 februari. De basispremie
werd op nul gesteld.

Dans om de WIR-pot

En toen had het eigenlijk gedaan moe-
ten zijn met de geschiedenis van de
goed bedoelde 'maatschappij hervor-
mende maatregel' uit 1977. De overval
zou dan beschouwd kunnen worden als
een bezuinigingsmaatregel (weliswaar
een ongewone), die deze keer het on-
dernemersdom trof. Het zou ook niet
onredelijk zijn geweest, want in de peri-
ode 1978-1986, toen jan en alleman
door bezuinigingen overvallen werden,
hadden de ondernemers een bedrag
van rond de 90 miljard gulden aan over-
heidssteun ontvangen. Lubbers haastte
zich echter te verklaren, dat een derge-
lijke bezuiniging helemaal niet de be-
doeling was, dat de ondernemers het

Een greep uit de winsten 1987 (stijging t.o.v. 1986 in %)

Paas-pakket Lubbers/De Vries

Shell	9,5 miljard gulden	WINST	(14%)
Unilever	2,5 miljard gulden	WINST	(17%)
Akzo	942,0 miljoen gulden	WINST	(12%)
Philips	800,0 miljoen gulden	WINST	(-20%)
Nationale Nederlanden	703,1 miljoen gulden	WINST	(11%)
Rabo Bank	692,0 miljoen gulden	WINST	(1%)
Amro Bank	479,0 miljoen gulden	WINST	(16%)
DSM	442,0 miljoen gulden	WINST	(7%)
Heineken	286,7 miljoen gulden	WINST	(0,4%)
DMV/Campina	175,0 miljoen gulden	WINST	(23%)
Elsevier	163,2 miljoen gulden	WINST	(33%)
KNP	158,8 miljoen gulden	WINST	(20%)
Ahold	131,2 miljoen gulden	WINST	(-0,9%)
Bührmann-Tetterode	130,0 miljoen gulden	WINST	(40%)
Bols	109,1 miljoen gulden	WINST	(4%)
VNU	92,0 miljoen gulden	WINST	(23%)
Wolters-Kluwer	88,9 miljoen gulden	WINST	(16%)
Wessanen	80,2 miljoen gulden	WINST	(10%)
KBB	78,5 miljoen gulden	WINST	(6%)
CSM	68,2 miljoen gulden	WINST	(16%)
Wereldhave	67,4 miljoen gulden	WINST	(6%)
HBG	50,5 miljoen gulden	WINST	(11%)
Nijverdal-ten Cate	45,5 miljoen gulden	WINST	(6%)
Center Parcs	42,4 miljoen gulden	WINST	(22%)
Hagemeijer	33,7 miljoen gulden	WINST	(20%)
Groisch	22,9 miljoen gulden	WINST	(5%)
Audet	20,9 miljoen gulden	WINST	(5%)
Ahrend	18,9 miljoen gulden	WINST	(28%)
Geveke	18,5 miljoen gulden	WINST	(54%)
Van Melle	16,8 miljoen gulden	WINST	(2%)
Norit	16,7 miljoen gulden	WINST	(34%)
Van Nelle	15,2 miljoen gulden	WINST	(46%)

Let wel: het gaat om gepubliceerde netto-winsten.

Nederlandse investeringen in het buitenland: ruim 14 miljard (waaronder WIR-premies).

Verstrekte leningen (konsumptief krediet): 8,8 miljard (stijging t.o.v. 1986 8%).

WIR-bedrag zouden blijven krijgen,
maar in een andere vorm. Daarvóór
was reeds bekend geworden, dat er een
belastingmeevaller was van ongeveer 2
miljard gulden. En dit bij elkaar zorgde
ervoor, dat de WIR-geschiedenis niet
eindigde maar een wending nam.
De politieke en sociaal-economische
publieke figuren roken na de uitspraak
van Lubbers een nieuwe staatsruif: de
oude WIR-pot plus die belastingmeeval-
ler. En toen begon het gekraai en geka-
kel in de sociaal-economische ren. De
WIR-pot is van ons, kraaide Van Lede
namens het grootondernemersdom. Zet
'm maar om in verlaging van de ven-
nootschapsbelasting en aftopping van
de toptarieven van de inkomstenbelas-
ting. Niet om een argument verlegen,
koppelde hij zijn wens aan het veel be-
tere belastingklimaat in de ons omrin-
gende landen. Voor West-Duitsland
gaat dit argument in ieder geval niet op

(Het Financieele Dagblad van 15 maart
1988). Wij willen, schreeuwde het mid-
den- en kleinbedrijf, via oud-voorzitter
van de VVD, Kamminga, dat de beschik-
bare gelden in de eerste plaats worden
aangewend voor verlaging van de werk-
geversbijdrage in de premies voor socia-
le voorzieningen. Goed, oreerde Flip de
Kam, dan moet je dat doen met de kin-
derbijslagpremie. Nietes, voor belasting-
verlaging, sprak het Centraal Plan Bu-
reau met wetenschappelijke stem. Ons
model wijst dat uit. Klopt niets van,
schreeuwde Wim Driehuis, professor te
Amsterdam. Ik ben ook geleerd en heb
dus ook een model en dat wijst uit, dat
de werkgelegenheid meer gebaat is bij
een verlaging van de werkgeversbijdra-
ge. Ho, ho, kakelde Ruding, wie zei daar
4 miljard? Eerst maar eens de oude
WIR-afspraken afhandelen, dan de nor-
male investeringsplannen van de eerste
twee maanden van 1988 en dan de

aanspraken op grond van de supersnelle investeringsbeslissingen in het weekend van de overval en dan kijken we wat er over blijft. Volgens de rekenmeesters van de Kamercommissie van Financiën bedroeg het restant slechts 1,5 miljard (Volkskrant van 10 maart 1988). Ruding had namelijk ook nog een bezuinigingsbedrag van 6,5 miljard in z'n achterhoofd. Vanuit zijn standpunt begrijpelijk, dat hij een hek voor de graaiende vingers plaatste. Tenslotte wilde de vakbeweging, dat een belangrijk deel van de vrijkomende financiële ruimte gestoken zou worden in overheidsinvesteringen en scholing. En wat deed linke Ruud? Juist, uit deze kluwen fileerde hij zijn rode draad en verpakte die in het zogenaamde paaspakket, hetwelk hij de Kamer aanbood. Zie daar de verbinding welke aan een landgenoot, die uit een ander werelddeel terugkomt, duidelijk gemaakt moet worden.

Meer Inkomensongelijkheid

De afloop ligt nog te vers in het geheugen om hier uitvoerig te kunnen beschrijven. Via het Kamerdebat, dat de geschiedenis in zal gaan onder het hoofd 'de rechte rug van Bert de Vries', kwam er een inkomensherverdelingspakket uit, waarvan de kenmerken zijn: ongunstig voor de jongeren, gunstig voor de hoge inkomens en vervulling van reeds lang gekoesterde wensen van het grootondernemersdom en die van het midden- en kleinbedrijf. Het kan raar lopen.

De moraal van dit verhaal: zo worden goed bedoelde maatregelen in de loop van de tijd weer aangepast aan de logica van het kapitaal. In dit geval: de transformatie van de WIR in inkomensongelijkheid bevorderende maatregelen. Tien jaar nam dit proces in beslag.

Wim Boerboom
(medewerker Katholieke Universiteit
Tilburg)

¹⁾ L. Hoffman - "WIR" in Economisch Statistische Berichten, 16 maart 1977, pagina 241.

²⁾ L. van der Geest - "Een teken aan de wand" in Economisch Statistische Berichten, 30 april 1980, pagina 509.